

Доц. др Младен БАЈАГИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Инострана искуства у развоју теоријског и организационог концепта контраобавештајне активности

UDK: 351.759.6:327.84

Апстракт: Рад је посвећен анализи и критичком осврту на улогу контраобавештајног рада, као незаобилазног сегмента националних безбедносних потенцијала сваке државе, а у светлу њихових напора у сузбијању свих савремених претњи и изазова безбедности. Темељ анализе представљају страна теоријска и практична искуства у овој области, имајући у виду да се контраобавештајном раду поклања изузетна пажња, равноправно обавештајном раду и другим безбедносним активностима, мерама и радњама, којима се настоје открити, анализирати, разумети, и сузбити све актуелне претње по националну, међународну и глобалну безбедност.

Кључне речи: контраобавештајна активност, изазови и претње безбедности, спољна обавештајна активност, тајне акције, тероризам, организовани криминал.

Увод

Безбедносну стварност с почетка XXI века одликују не само традиционалне, већ и нове, глобализоване претње безбедности. Као одговор на ове претње, све државе у свету настоје побољшати сопствене обавештајне и контраобавештајне капацитете да би ефикасно заштитиле и унапредиле националну безбедност, а уједно дале допринос и очувању међународне и глобалне безбедности. Тако је и контраобавештајна активност постала значајан и интегрални део укупних националних безбедносних потенцијала у борби против обавештајних и других (необавештајних) акција и операција страних обавештајних служби, као и деловања тзв. глобализованих претњи безбедности.

У измењеним безбедносним условима у XXI веку контраобавештајна активност се значајно разикује од њене традиционалне улоге и функције – откривања и сузбијања деловања страних обавештајних служби. Она сада обухвата и истраживање, откривање и превенцију свих савремених претњи безбедности. У сусрету са тим претњама, које долазе не само од страних сила и других непријатељских ентитета, већ и тзв. „претњи без

непријатеља“ (*threat without enemies*), неколико функција контраобавештајне активности постају приоритети свих савремених обавештајно-безбедносних система. У тим условима контраобавештајна активност постаје офанзивнија, настојећи да открије обавештајне и субверзивне планове, намере, потенцијале и акције страних сила, као и деловање других савремених претњи (глобални тероризам, организовани криминал, унутардржавни сукоби, ширење оружја за масовно уништење итд.).

Појам контраобавештајне активности

Као и обавештајна активност (*intelligence*), и појам контраобавештајне активности (*counterintelligence*)¹ је сложен и амбивалентан појам, чији се садржај у научној и стручној литератури настоји одредити различитим аналитичким мерилима.

Контраобавештајна активност, у најопштијем смислу, подразумева напоре на плану истраживања, разумевања и неутрализације свих аспеката обавештајне активности – обавештајних операција непријатељских ентитета. Контраобавештајна активност обухвата деловање на плану „прикупљања информација“ и спровођење активности усмерених на заштиту од шпијунаже, других обавештајних активности, саботаже и убистава спроведених у име и по наредби страних сила, организација, личности, или међународних терористичких активности.² Ако се контраобавештајна активност дефинише као активност усмерена на заштиту од стране шпијунаже, саботажа, и терористичких аката, уочава се њена и дефанзивна и офанзивна улога. Дефанзивна улога обухвата откривање и пресецање обавештајних продора страних обавештајних служби у очувању и унапређењу сопствене националне безбедности, односно изградњу свеобухватног безбедног амбијента као штита против страних обавештајних продора, израду поверљивих извештаја о страним обавештајним операцијама, селекцију проверених кадрова у свим институцијама власти, планирање и успешно извођење различитих и сложених безбедносних операција и иновирање специјалних контраобавештајних мера и поступака. С друге стране, офанзивна улога контраобавештајног рада обухвата продоре у структуре непријатеља, сталну надградњу сазнања о обавештајним и другим намерама противника, хватање страних шпијуна и двоструких агената, пласирање дезинформација, коначно и уништење непријатељских обавештајних установа. У том контексту се користе и специјалне мере,

¹ Термин „контраобавештајна активност“ на другим језицима: *контраразведка* (руски); *contra-inteligençia* (шпански); *kundërbulim* (албански); *контрашпионаж* (бугарски); *kontrarozvidka*, *kontrašpionaž* (чешки); *säkerhetsjänst* (шведски); *controspionaggio* (италијански); *contraespionagem* (португалски); *karşı casusluk* (турски).

² Counterintelligence, Internet 01/12/2008, www.competitiveintelligence.biz/?page_id=6.

као што су: тајна примена техничких средстава за надзор комуникација, тајно аудио и видео снимање, упади у информационе система страних обавештајних служби и др.

С тим у вези, у страниј обавештајној литератури постоји мноштво појмовних одређења контраобавештајне активности. Издвојили смо неколико њих као илустрацију која указује на чињеницу да се и контраобавештајна активност налази на прекретници, у смислу нових настојања за њено организационо усавршавање и испуњење њених основних функција.

У Извршној наредби Сједињених Држава 12333 контраобавештајна активност се дефинише као „прикупљене информације и/или активности усмерене на спречавање шпијунаже, других обавештајних активности, саботаже или атентата, почињених од стране или у име страних сила, организација или појединаца, или међународних терористичких активности, али не укључујући програме заштите људства, објеката, документа и комуникација“.³ Готово истоветно се контраобавештајна активност дефинише и у једном другом документу Сједињених Држава: „контраобавештајна активност обухвата прикупљене информације и активности усмерене против шпијунаже и других обавештајних активности, саботаже, или политичких убистава руковођених или помогнутих од стране страних влада и њихових делова, страних организација или личности, или међународних терористичких активности“.⁴ Такође, она означава „идентификацију и супротстављање безбедносним претњама које долазе од страних обавештајних организација или појединаца путем шпијунаже или саботаже, или субверзија или тероризма“.⁵ Под њом се подразумева свестрана „примена обавештајних потенцијала на плану надмудривања, откривања и неутрализације обавештајних активности страних сила. Те стране силе могу бити национални непријатељи или наводни пријатељи“.⁶

С друге стране, *Закон о Федералној служби безбедности Руске Федерације* дефинише контраобавештајну активност као „делатност којом се откривају, одвраћају, и пресецају обавештајна и друга опасна деловања страних обавештајних служби, организација, појединаца, усмерених на угрожавање безбедности Руске Федерације“.⁷

Према неким отвореним изворима, „контраобавештајна активност подразумева настојања контраобавештајних установа у циљу спречавања

³ The definition of Counterintelligence (CI), Executive Order 12333, December 4, 1981, “United States Intelligence Activities”.

⁴ Joint Pub 1-02 by Joint Pub 2-03, Internet 16/06/2008, <http://ftp.fas.org/irp/doddir/dod/jp3-55/3-55gl.htm>.

⁵ Internet 19/06/2008, <http://wordnet.princeton.edu/perl/webwn?s=counterintelligence>.

⁶ Counter-Intelligence, Intelligence Encyclopedia, Internet 19/06/2008, www.answers.com/topic/counter-espionage.

⁷ *Федеральный Закон Об органах Федеральной службы безопасности в Российской Федерации*, 03.04.95, Но. 40-ФЗ (СЗ Но. 15-95 г. ст. 1296), (Принят Государственной Думой 22.02.95 г., изменен и дополнен 01/12/99).

деловања непријатељских обавештајних организација успешним откривањем и прикупљањем обавештајних сазнања против истих. Зато владе организују конатраобавештајне агенције другачије од обавештајних агенција управо за овакве специјализоване задатке⁸.

Према америчком војном речнику, контраобавештајна активност обухвата неутрализовање обавештајних продора страних сила, при чему се мора правити битна разлика између безбедносних и контраобавештајних активности. Безбедносне активности укључују прикривене надзорне канале којима државе тајно контролишу активности појединаца и група, док контраобавештајне активности подразумевају примену разноврсних средстава у циљу откривања, обмањивања и уништавања потенцијала страних обавештајних агенција у њиховом настојању да дођу до тајних обавештајних информација. Део контраобавештајне активности је и контрашпијунажа, која подразумева истраживање, откривање и борбу против страних шпијуна.⁹

У електронском издању Британике (*Britannica*), контраобавештајна активност се означава као „операције владе, информације или активност у вези заштите сопствених националних података и сопствених тајних обавештајних операција. То је полицијска и безбедносна функција усмерена првенствено на дефанзивне, заштитне активности“.¹⁰ Према Вебстеровом речнику (*Webster dictionary*), контраобавештајна активност представља организовану активност обавештајних служби, усмерену на спречавање деловања непријатељских информационих потенцијала, обмањивање непријатеља, спречавање саботажа и прикупљање политичких и војних информација.¹¹

Национална контраобавештајна стратегија Сједињених Држава посматра ову област у једном сасвим новом светлу, имајући у виду нове безбедносне претње на глобалном плану. Тако се у њој каже да је „у садашњим условима, контраобавештајна активност једно од неколико средстава државне моћи којим се могу спречити активности попут међународног тероризма, ширења оружја за масовно уништење, асиметричних ратова, деловања екстремистичких покрета и неуспелих држава, обавештајних операција и продора страних обавештајних служби традиционалних и нових непријатеља, активности криминалних организација глобалног

⁸ Wikipedia, Counterintelligence, Internet 19/06/2008, <http://en.wikipedia.org/wiki/Counterintelligence>.

⁹ Counterintelligence, US Military History Companion, US Military Dictionary, Internet 19/06/2008, <http://www.answers.com/topic/counterintelligence>.

¹⁰ Counterintelligence, Britannica, Internet 21/06/2008, <http://www.britannica.com/eb/article-9026568/counterintelligence>.

¹¹ Counterintelligence, Merriam Webster dictionary, Internet 20/06/2008, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/counterintelligence>; Слична дефиниција се даје и на отвореним сајтовима Интернет мреже; Упореди: Counterintelligence, Internet 20/06/2008, www.thefreedictionary.com/counterintelligence. Упореди: <http://lookwayup.com/lwu.exe/lwu/d;w=counter-intelligence/n/635074>.

карактера, и друге противзаконите активности којима се угрожава национална безбедност.¹²

Појединачна теоријска истраживања феномена контраобавештајне активности, иако ретка, такође су значајно допринела његовом разумевању. Примера ради, познати амерички аналитичар, Џефри Ричелсон (*Richelson, Jeffrey T.*), дефинише контраобавештајну активност као разумевање и могућу неутрализацију свих аспеката обавештајних операција других држава.¹³ Ван Клив (*Van Cleave*) контраобавештајну активност посматра као сложену делатност са два основна елемента: 1/ прикупљене информације и 2/ активност усмерена ка *откривању, процењивању, спречавању и искоришћавању* обавештајних потенцијала страних сила, терористичких организација и других страних ентитета који могу угрозити националну безбедност државе изнутра и споља.¹⁴ Те стране обавештајне операције укључују класичну шпијунажу, прикупљање обавештајних знања техничким методом, саботаже, операције манипулације и утицаја, или ометање одбрамбених и обавештајних капацитета државе.

Допринос теоријском разумевању појма и улоге контраобавештајне активности дали су многи аутори на европском тлу. Издвајамо покушај шпанских истраживача, Моравеја и Дијаза (*Moravej/Diaz*), који контраобавештајну активност посматрају као активност усмерену на стицању знања о непријатељским обавештајним активностима и потенцијалима, и откривање и спречавање непријатељских активности и потенцијала. Она укључује различите акције како би се спречили или неутралисали непријатељски обавештајни успеси против националних интереса: прикупљање контраобавештајних информација и продукција знања које се тиче плана, операција и способности организација које имају намеру да реализују одређене субверзивне активности. У најширем смислу, контраобавештајна активност обухвата и шпијунажу, саботаже и друге сродне активности.¹⁵

Контраобавештајна активност је, пре свега, активност усмерена на разумевање и неутрализацију свих аспеката обавештајне активности – обавештајних операција непријатељских ентитета. Она обухвата акције на плану „прикупљања информација“ и спровођење активности усмерених на заштиту од шпијунаже, других обавештајних активности, саботаже и убистава спроведених у име и по наредби страних ентитета (сила, орга-

¹² Упореди: *National Counterintelligence Strategy of the United States of America*, Office of Director of National Intelligence, National Counterintelligence Executive, 2007.

¹³ Richelson, Jeffrey T., (1999), *The US Intelligence Community* (Fourth edition), Oxford: Westwiev Press, стр. 315-332.

¹⁴ Ово су и два кључна елемента контраобавештајне активности. Упореди: Van C., M., (2007), *Counterintelligence and National Strategy*, School for National Security Executive Education, National Defense University Press Washington, D.C., Figure 1. Annotated Definition of Counterintelligence, стр. 5.

¹⁵ Moravej, K., Diaz, G., (2007), *Critical Issues in Contemporary Counter-Intelligence*, UNISCI Discussion Papers, N° 13, UNISCI/Universidad Complutense de Madrid.

низација, личности, или међународних терористичких активности).¹⁶

Из изложених одређења појма контраобавештајне активности се уочава да је она такав феномен који се изузетно тешко може у целини и свеобухватно објаснити, јер она најчешће обухвата најосетљивије обавештајне активности којима се обезбеђују подаци на којима се темеље одлуке политичких одлучилаца везане за националну безбедност. Стога се и појам „*counterintelligence*“ мора разумети као и „*intelligence*“ – активност, знање и организација, односно прикупљачка активност, специфично обавештајно (са)знање које се користи у процесу одлучивања у области националне безбедности, као и организација задужена за реализацију контраобавештајних активности.¹⁷ У том смислу, контраобавештајна активност значи производњу посебно спецификованог сазнања, што је случај са „обавештајним сазнањем“ (*intelligence knowledge*). Такође, у анализи термина „*counterintelligence*“ мора се направити јасна разлика између мера безбедности и контраобавештајне активности, знајући да модерне контраобавештајне службе стварају специфичну организациону структуру, кадрове и друге потенцијале, примењују посебне организационе вештине и методе рада, све у циљу стицања онога што се може назвати контраобавештајним сазнањем (*counterintelligence knowledge*). Наиме, поред традиционалних мера и активности, контраобавештајни рад укључује и офанзивне мере – операције обмана (*deception operations*), односно дезинформисање непријатеља. Ту се јавља и проблем односа између класичних контраобавештајних активности и обавезе и права хапшења страних агената. Када открију стране агенте, класичне службе безбедности имају обавезу да их ухапсе и кривично гоне (процесуирају пред судским органима). За разлику од тога, контраобавештајне службе често користе сасвим друге технике: преврбовање страних аганета у циљу обмањивања страних обавештајних служби.

Контраобавештајна активност се често поистовећује са откривањем и хватањем шпијуна, али се мора нагласити да је она више од једноставног откривања и хватања страних (или домаћих) шпијуна (контрашпијунажа). Зато је и битно правити разлику између контраобавештајне активности и контрашпијунаже. Контрашпијунажа је ужи појам – активност у поређењу са контраобавештајном активношћу и подразумева спречавање тајног прикупљања обавештајних информација (*clandestine collections*) од стране обавештајних служби других земаља. С тим у вези, једна од основних функција контраобавештајних служби је истраживање, откривање, разумевање и неутрализација свих аспеката страних обавештајних операција.¹⁸

¹⁶ Counterintelligence, Internet 01/12/2008, www.competitiveintelligence.biz/?page_id=6.

¹⁷ Упореди: Counterespionage, US Military History Companion, US Military Dictionary, Internet 19/06/2008, <http://www.answers.com/topic/counterintelligence>.

¹⁸ Richelson, J. T., (1999), *The US Intelligence Community* (4th ed.), Oxford: Westview Press, стр. 315-332.

О разликовању ова два појма теоретичари износе приближно слична мишљења и оцене. Мичел Херман (*Michael Herman*) сматра да је контрашпијунажа у суштини слична контраобавештајној активности, при чему се контраобавештајна активност може схватити као офанзивна делатност, односно напад на стране обавештајне службе изнутра, пре свега регрутовањем агената у њиховим структурама, док, с друге стране, контрашпијунажа подразумева откривање страних обавештајних активности и продора и њихово неутралисање.¹⁹ С друге стране, Ван Клив дефинише контрашпијунажу као један од видова/аспеката контраобавештајне активности, усмерен на откривање, уништавање, неутрализовање, искоришћавање или спречавање шпијунских активности путем идентификације, пенетрације, манипулације, обмана и репресије над групама, појединцима или организацијама које настоје реализовати шпијунске активности.²⁰

Основне функције контраобавештајне активности

Схваћена као специфична безбедносна делатност, контраобавештајна активност има и неке своје посебне и спецификоване функције. Оне се, наравно, преплићу са осталим безбедносним (превентивним и репресивним активностима) класичних служби безбедности, али и са акцијама спољних обавештајних служби. Према већ поменутој Извршној наредби бр. 12333, контраобавештајна активност има четири основне функције: 1/ прикупљање информација о страним обавештајним службама и службама безбедности и њиховим активностима, путем отворених и тајних извора; 2/ евалуација, односно обрада прикупљених контраобавештајних информација; 3/ процењивање (истраживање и анализа) структуре, особља и операција страних обавештајних служби и служби безбедности, и 4/ реализација операција у циљу прекидања и неутралисања служби безбедности и обавештајних служби које су укључене у непријатељске активности усмерене против националне безбедности.²¹

Према Националној контраобавештајној стратегији Сједињених Држава из 2007. године, националне контраобавештајне структуре, као обједињена, кохерентна заједница, имају, у складу са приоритетима националне контраобавештајне заједнице, следеће функције: заштита нације од стране шпијунаже и електронских продора, заштита америчког обавештајно-безбедносног система; пружање подршке националној политици и одлукама; заштита економских потенцијала и трговинских тајни; подршка америчким војним снагама; руковођење контраобавештајном

¹⁹ Herman, M., (1996), *Intelligence Power in Peace and War*, Cambridge University Press, стр. 53.

²⁰ Counterespionage, US Military History Companion, US Military Dictionary, Internet 19/06/2008, <http://www.answers.com/topic/counterintelligence>.

²¹ *Executive Order 12333*, December 4, 1981, "United States Intelligence Activities".

заједницом у циљу достизања делотворне координације њених укупних потенцијала.²² У документима америчких поморско-десантних снага се наводе четири функције контраобавештајне активности: контраобавештајне операције; контраобавештајне истраге; прикупљање контраобавештајних информација и извештавање о њима; анализа, продукција и уступање завршних контраобавештајних сазнања.²³

Закон о Федералној служби безбедности Руске Федерације контраобавештајну активност у операционалном смислу види као реализацију следећих сложених послова и задатака, односно функција: а/ откривање, превенција и спречавање обавештајних и других операција које спроводе стране обавештајне и друге агенције, организације и појединци који угрожавају безбедност Русије; б/ координација контраобавештајних активности и мера којима се штити безбедност саме службе; в/ борба против организованог криминала, корупције, кријумчарења, легализовања кривичног деловања, илегалне емиграције, илегалне трговине оружјем, муницијом, експлозивом, токсичним агенсима, дрогама и психоактивним супстанцама, примена техничких уређаја за тајно прикупљање података; г/ супротстављање екстремистичком деловању, укључујући деловање илегалних милитантних група, криминалних синдиката и банди, појединачна и јавних удружења који раде на оружаном побуну, угрожавању уставног поретка РФ, насилном доласку или повратку на власт; д/ борба против терористичког и субверзивног деловања; ђ/ спровођење офанзивних обавештајних операција; е/ прикупљање и обрада обавештајних података; ж/ заштита државне границе; з/ заштита државних тајни и спречавање акција прислушкивања страних агенција; и/ акције инфилтрације у стране обавештајне службе и организације и друге контраобавештајне операције; ј/ заштита информатичке безбедности и података који су државна тајна.²⁴

Не улазећи у све могуће аспекте контраобавештајног рада, односно функција које се могу подвести под контраобавештајну активност, генерално се као најчешће функције контраобавештајне активности наводе: 1/ заштита сопствених тајни и прикупљање информација о страним обавештајним службама и њиховим активностима и намерама; 2/ откривање активности страних обавештајних служби и њихових позиција у сопственим структурама (*defectors*); 3/ истраживање и анализа структуре, кадрова и операција страних обавештајних и безбедносних служби, и 4/ операције у циљу уништавања и неутралисања потенцијала страних обавештајних

²² *The National Counterintelligence Strategy of the United States of America* (2007), Internet 16/07/2007, www.dni.gov/reports/NCIX_Strategy_2007.pdf.

²³ Counterintelligence, US Marine Corps, MCWP 2-14 (Coordinating Draft – 7 October 1998), Department of the Navy, Headquarters United States Marine Corps, Washington, DC 20380-1775, 2-1.

²⁴ *Федеральный Закон Об органах Федеральной службы безопасности в Российской Федерации*, 03.04.95, Но. 40-ФЗ (СЗ Но. 15-95 г. ст. 1296), (*Принят Государственной Думой 22.02.95 г.*, изменен и дополнен 01/12/99).

и служби безбедности које предузимају друге разноврсне субверзивне и активности против националних интереса и националне безбедности.

Заштита тајни је прва функција контраобавештајног рада. Постоје два аспекта везана за ову функцију: а/ физичка безбедност, што подразумева чување поверљивих информација далеко од оних који нису овлашћени за приступ истим, и б/ стварање свести код људи који рукују поверљивим информацијама да се оне морају штитити. Мере физичке безбедности информација укључују њихову заштиту од страних обавештајаца и њихових агената, односно спречавање страних обавештајаца и њихових агената да дођу у близину или додир са тим информацијама, или само спречавање неовлашћеног особља да рукује таквим информацијама.²⁵

Откривање страних обавештајних активности усмерених против националних интереса једне земље је други задатак контраобавештајне активности. Он обухвата идентификацију разноликих појавних облика присуства непријатељске обавештајне активности, кроз сплет проактивних безбедносних мера (заштиту персонала, руковање информацијама, компјутерску и физичку безбедност) и динамичко прикупљање (контра) обавештајних сазнања о страним обавештајним продорима. Откривање страних обавештајних активности и њихових намера је сталан процес реализације офанзивних прикупљачких захтева, који обухватају креативне прикупљачке стратегије и технике, и рафиниране обавештајне анализе у циљу разумевања природе страних обавештајних операција. Контраобавештајне анализе подразумевају изузетно тешке процесе рада, путем којих се настоје идентификовати, анализирати, антиципирати и спречити успешне обавештајне операције усмерене против сопствених интереса. То је својеврстан и напоран истраживачко-аналитички посао, који се не своди само на прикупљање контраобавештајних сазнања и њихово прослеђивање политичким одлучиоцима, већ обухвата и мноштво других послова (криминалистичких, форензичких и др.), а све у циљу успешног спречавања страних обавештајних продора. Наравно, претходни контраобавештајни рад подразумева примену свих савремених прикупљачких метода (технички метод у свим својим аспектима – SIGINT, MASINT, ELINT, COMINT, итд.), читав сплет прикупљања контраобавештајних сазнања из људских извора (HUMINT), од класичног агентурног метода, преко прикупљања обавештајних информација из отворених извора (OSINT).²⁶ Ова функција контраобавештајне активности, дакле, представља у функционалном смислу скуп сложених и веома тешких активности који се одвијају кроз специфичан циклус, сличан обавештајном циклусу (*intelligence cycle*).

²⁵ Moravej, K., Diaz, G., *op. cit.*

²⁶ Више о томе: Бајагић, М., (2004), *Обавештајна активност и спољна политика – студија случаја САД*, Виша школа унутрашњих послова, Београд.

Процењивање (истраживање и анализа) је трећа функција контраобавештајног рада. Прикупљање објективних и правовремених контраобавештајних сазнања први је корак у превенцији спољних обавештајних претњи или ублажавању негативних последица које оне већ изазову. Информативно-обавештајни, односно прикупљачки део укупне контраобавештајне активности, релизован кроз конкретан оперативни рад и примену савремених прикупљачких дисциплина, своју стварну сврху налази у следећој фази – процењивању контраобавештајних информација у односу на природу извора угрожавања, њихових узрока, врста, појавних облика, и тежине последица које изазивају. Свако процењивање, па и у контексту контраобавештајне активности, подразумева сложене процесе рада сложеног аналитичког и превентивно-безбедносног карактера. Процењивање пружа могућност да се одговори на мноштво питања, на пример: 1/ на који начин усмерити сопствене безбедносне и контраобавештајне капацитете у супротстављању обавештајним службама непријатељских држава; 2 / које мере су неопходне у превенцији и супротстављању ширењу оружја за масовно уништење, и веза између ове претње безбедности и тероризма; 3/ које проактивне мере и операције дефинисати и спровести, потпомогнуте глобалном сарадњом, у борби против глобалног тероризма и држава спонзора ове претње, и 4/ на који начин објединити националне и шире потенцијале у откривању, сламању и процесуирању мрежа транс-националног организованог криминала итд.

Конечно, операције *уништавања* и *неутралисања* намера и потенцијала страних обавештајних и служби безбедности су последња функција контраобавештајног рада. Она подразумева примену најофанзивнијих мера, радњи и поступака, којима се правовремено и ефикасно може спречити штетно дејство страних непријатељских ентитета, без обзира да ли су у питању стране обавештајне службе, или неки други носиоци субверзивних дејстава (терористичке организације и сл.).

С обзиром на промену природе страних обавештајних претњи, неке функције контраобавештајне активности, које представљају већ успостављене тактичке циљеве и процесе, постале су саставни део иновираних и развојних стратегија националне безбедности. Контраобавештајна активност директно доприноси очувању и унапређењу националне безбедности, на начин да представља *итит* (заштиту од пенетрације страних обавештајних ентитета у структуре владе и информисање у области безбедности и одбране) и *мач* (обављање офанзивних операција у циљу разумевања страних намера и уништавање страних обавештајних потенцијала) за све који су претња националној безбедности. Контраобавештајна активност доприноси унапређењу политике државе, представљајући јединствен прозор у планове, намере и могућности страних сила које, путем обавештајних и других операција, директно угрожавају националну без-

бедност и националне интересе. Тај прозор у „двоструки живот“ других држава је мање позната димензија контраобавештајног рада, коју су политички одлучиоци и научници у великој мери занемарили. Контраобавештајна активност, наиме, чини драгоцену полазну тачку за спољну обавештајну активност у разумевању страних намера и политике, али само када се контраобавештајни резултати цене на исправан начин.²⁷ Другим речима, контраобавештајна активност не обухвата само дефанзивне мере, већ и офанзивни наступ изван граница сопствене државе.

С тим у вези, основни циљеви контраобавештајне активности могу се груписати на следећи начин: 1/ прикупљање, обрада и употреба информација које садрже индиције или доказе о обавештајним, терористичким или другим незаконитим/илегалним активностима специјализованих установа других држава (појединци, групе или организације) усмереним на угрожавање националне безбедности; 2/ супротстављање обавештајним, терористичким и другим активностима посебно специјализованих установа других држава (организација, група или појединаца) усмереним на угрожавање националне безбедности, и 3/ развој и примена разноврсних мера у циљу превенције, уклањања и неутрализације претњи националним интересима, друштвеном ткиву и правима грађана.²⁸

У стратегијском контраобавештајном плану FBI 2004–2009. године за кључне контраобавештајне приоритете су наведени тачно одређени задаци, на основу којих се могу препознати и општи циљеви контраобавештајне активности: заштита националне безбедности од терористичких напада; заштита националне безбедности од страних обавештајних операција и шпијунаже; заштита националне безбедности од сајбер напада и високотехнолошког криминала; борба против корупције на свим нивоима; заштита грађанских права; борба против националних и међународних криминалних организација, криминала „белог оковратника“ и насилничког криминала; подршка свим нивоима власти и међународним партнерима; побољшање технолошких капацитета за успешну реализацију мисије контраобавештајних агенција.²⁹

Процес реализације контраобавештајне активности

Процес реализације контраобавештајних активности у циљу откривања страних обавештајних операција подразумева и текући (*current*) и

²⁷ Van C., M., (2007), „*Counterintelligence and National Strategy*“, School for National Security Executive Education (SNSEE), Washington, D.C.: National Defense University Press, стр. 3.

²⁸ Упореди: *Закон о контраобавештајним активностима Украјине* (On Counterintelligence Activity), published in Holos Украјини (Kiev, Ukraine) January 28, 2003, Internet 16/07/2008, www.fas.org/irp/world/ukraine/cilaw.html.

²⁹ FBI Counterintelligence Strategic Plan 2004-2009; Internet 16/07/2008, www.fbi.gov/publications/strategicplan/stategicplantext.htm#ci.

упозоравајући (*warning*) контраобавештајни рад, као одговор на непредвидиво и изненадно штетно деловање офанзивних и умрежених страних обавештајних продора и других савремених претњи безбедности. Таквим активностима угрожени су сви; грађани, институције, друштво у целини, држава, али и шире окружење. Стране (обавештајне и субверзивне) операције се јављају у више облика – могу бити појединачне и синхронизоване, видљиве и прикривене, зависно од објекта напада и његових безбедносних потенцијала. Зато се од контраобавештајних служби захтева и очекује правовремено, синхронизовано и ефикасно деловање, да би се предупредиле непријатности и теже штетне последице од деловања страних обавештајних ентитета, носилаца глобалног тероризма и других глобалних претњи безбедности. Свакако, откривање страних обавештајних активности захтева и преумеравање сопствених капацитета и њихово дубоко стратешко и тактичко убацивање у противничке структуре на сопственој територији, територији државе која је носилац тих активности, или треће државе са које се евентуално одвија страна обавештајна активност. Ово је прикупљачки имератив сваке контраобавештајне службе, јер без контраобавештајних операција инфилтрације у противничке структуре није могуће одговорити свим захтевима који се постављају пред њих у безбедносном милеу XXI века. Овако схваћена, контраобавештајна активност укључује пасивне и активне мере у супротстављању непријатељским информативним акцијама, односно супротстављању страним шпијунским активностима, субверзијама и тероризму.³⁰

У стратегијском смислу, процес реализације контраобавештајних активности подразумева следеће фазе: 1/ развој контраобавештајних потенцијала; 2/ руковођење контраобавештајним надзором; 3/ развој контраобавештајних планова; 4/ руковођење контраобавештајним операцијама, и 5/ помоћ у имплементацији контраобавештајних мера.³¹ У најкраћем, а на основу многобројних и различитих практичних искустава о начину, односно процесу реализације контраобавештајних активности, у основне фазе контраобавештајног рада могу се сврстати: а/ дефинисање планова и мера и заштита сопствених потенцијала и безбедносних интереса (*definition/protection*); б/ реализација истраживања у циљу откривања и процене природе претњи (*competitors/ identify and evaluate*); в/ уочавање и разумевање претњи и процена рањивости (*vulnerabilities/evaluate and identify*); г/ дефинисање и реализација акција на плану одвраћања претњи (*dissuasion/define actions*); д/ анализа реализованих акција из угла процене коришћених људских и технолошких потенцијала (*analysis/people and technology*); и е/ дефинисање будућих (контра)обавештајних потреба и планова (*intelligence/decisions*).³²

³⁰ Упореди: Counterintelligence, US Marine Corps, MCWP 2-14, 5 september 2000; www.marines.cc.

³¹ Ibid.

³² Taborda and Ferreira (2002, стр. 185), У: Van C., М., *op. cit.*

Све наведене фазе процеса контраобавештајне активности су од врхунског значаја, јер су предмет њиховог рада превасходно страни непријатељски ентитети, посебно њихови обавештајни потенцијали, чији су стратешки циљеви: продрети у структуре нападнуте државе, прикупити и прозрети тајне које се тичу њене националне безбедности (информације, планове, технологије, активности) у циљу остварења својих интереса; манипулисати и искривити слику политике и стратегије националне безбедности те државе, угрозити њен технолошки развој и привредно благостање, коначно и њене спољнополитичке приоритете; омести контраобавештајне операције и друге операције из те државе (тајно деловање, специјалне операције и друге осетљиве дипломатске и војне активности); унапредити и иновирати информационе и сваке друге супериорности сопствене државе.³³

Када говоримо о реализацији процеса контраобавештајне активности, морамо имати у виду и питања која се односе на избор метода, инфраструктуре и кадрова који учествују у тој реализацији. Ипак, посебно се истичу проблеми везани за људске изворе. Прво, људски извори могу обезбедити виталне информације, али је питање колико су они поуздани и да ли су информације тачне? Стално је присутан проблем законитости у примени агентурног метода, односно коришћења људских извора према којима влада одређена аверзија, као и миту и манипулацији које се користе у њиховој употреби. Следеће питање је везано за проблем одржавања веза са изворима контраобавештајних података, као и проблем правремености прикупљања обавештајних података, које је често споро, ризично и илегално/незаконито. Ту се намеће и проблем коришћена услуга тзв. „спавача“ као извора информација. Коначно, све контраобавештајне службе морају пажљиво размотрити и питање изложености својих извора противничким службама и другим опасностима. Ако се ти извори открију, прети им суђење и деконспирација матичне обавештајне службе, па су они као контраобавештајни потенцијали двосекли мач за службу.

Стратешка контраобавештајна активност

Стратешко обавештавање је постало одавно предмет различитих студија и анализа. Први на том плану био је Шерман Кент (*Sherman Kent*), који је овај концепт разумео и описао као основ националне моћи и савремене америчке стратешке мисли. Насупрот томе, концепт „стратешког контраобавештајног рада“ остао је релативно неразвијен и у теорији и у примени. То је, ипак, чудно јер стратешко обавештавање за угаони камен узима целокупне националне интересе и изворе државне моћи, разумевањем сврхе и начина на који друге државе користе своје националне

³³ Van C., M., *op. cit.*, стр. 4.

и обавештајне потенцијале за остваривање информационе предности и утврђених спољнополитичких циљева.³⁴ С друге стране, стратешки контраобавештајни рад би, такође, морао имати значајно, ако не кључно место у имплементацији стратегије националне безбедности сваке савремене државе, и то у смислу превенције спољних обавештајних продора и откривања намера и активности страних држава које настоје остварити своје националне интересе стратешким обавештавањем. У том смислу се и поставља питање: Шта подразумева концепт „стратешког контраобавештајног рада“?

Контраобавештајни рад поседује своју особену логику која се не препознаје само из законима дефинисане области контраобавештајног рада, где се под овим концептом сматра активност на плану идентификације, процене, вредновања и неутрализације свих активности страних обавештајних агенција, терористичких организација и других субјеката који настоје угрозити националне интересе и безбедност одређене државе у свим аспектима. Сходно томе, стратешки контраобавештајни рад подразумевао би употребу укупних националних потенцијала на плану прикупљања стратешки значајних сазнања у извођењу сложених операција у циљу остварења националне безбедности и унапређења интереса сопствене државе. Коначни циљ је деградација страних обавештајних агенција и њихових способности, а тиме и способности и намера страних држава. Да би испунила своју мисију, стратешка контраобавештајна активност мора извршити три главна задатка: 1/ спречавање актуелних противничких намера и обавештајних потенцијала (спречавање пенетрације страних агената у институције државе и заштита тајни од националног интереса); 2/ пружање стратешког одговора на стратешке претње које долазе од страних држава и њихових обавештајних служби, а не предузимање *ad hoc* мера и радњи; 3/ преузимање стратешке иницијативе и стварање обједињеног контраобавештајног система на националном нивоу, као резултата интеграције разноврсних програма, ресурса и активности за постизање стратешких циљева у заштити и унапређењу националне безбедности и националних интереса.

Литература:

1. The definition of Counterintelligence (CI), Executive Order 12333, December 4, 1981, „United States Intelligence Activities“.
2. Joint Pub 1-02 by Joint Pub 2-03, Internet 16/06/2008, <http://ftp.fas.org/irp/doddir/dod/jp3-55/3-55gl.htm>.

³⁴ Упореди: Van C., M., (2007), „*The Question of Strategic Counterintelligence: What Is It, and What Should We Do About It?*“, Y: Studies in Intelligence, Bookshelf, Vol. 51, бр. 2, стр. 1-15.

3. Internet 19/06/2008, <http://wordnet.princeton.edu/perl/webwn?s=counter-intelligence>.
4. Counter-Intelligence, Intelligence Encyclopedia, Internet 19/06/2008, www.answers.com/topic/counter-espionage.
5. *Федеральный Закон Об органах Федеральной службы безопасности в Российской Федерации*, 03.04.95, Но. 40-ФЗ (СЗ Но. 15-95 г. ст. 1296, Принят Государственной Думой 22.02.95.г., изменен и дополнен 01/12/99).
6. Wikipedia, Counterintelligence, Internet 19/06/2008, <http://en.wikipedia.org/wiki/Counterintelligence>.
7. Counterintelligence, Britannica, Internet 21/06/2008, www.britannica.com/eb/-9026568/counterintelligence.
8. Counterintelligence, Merriam Webster dictionary, Internet 20/06/2008, www.merriam-webster.com/dictionary/counterintelligence;
9. Counterintelligence, www.thefreedictionary.com/counterintelligence; online.edictionary.com/word/counterintelligence; <http://lookwayup.com/lwu.exe/lwu/d;w=counterintelligence/n/635074>.
10. *The National Counterintelligence Strategy of the United States of America*, (2007), Office of Director of National Intelligence, National Counterintelligence Executive.
11. Richelson, J. T., (1999), *The US Intelligence Community* (Fourth edition), Oxford: Westview Press.
12. Moravej, K., Diaz, G., (2007), *Critical Issues in Contemporary Counter-Intelligence*, UNISCI Discussion Papers, N° 13, UNISCI/Universidad Complutense de Madrid.
13. Executive Order 12333, December 4, 1981, „United States Intelligence Activities“.
14. Counterintelligence, US Marine Corps, MCWP 2-14 (Coordinating Draft – 7 October 1998), Department of the Navy, Headquarters United States Marine Corps, Washington, DC 20380-1775, 2-1.
15. Van C., M., (2007), „*Counterintelligence and National Strategy*“, y: School for National Security Executive Education (SNSEE), Washington, D.C.: National Defense University Press.
16. Van C., M., (2007), „*The Question of Strategic Counterintelligence: What Is It, and What Should We Do About It?*“, Y: Studies in Intelligence, Bookshelf, Vol. 51, бр. 2.
17. *On Counterintelligence Activity, published in Holos Ukrayiny (Kiev, Ukraine) January 28, 2003*, Internet 16/07/2008, www.fas.org/irp/world/ukraine/cilaw.html.
18. FBI Counterintelligence Strategic Plan 2004-2009; Internet 16/07/2008, www.fbi.gov/publications/strategicplan/stategicplantext.htm#ci.

19. Counterintelligence, Internet 01/12/2008, www.competitiveintelligence.biz/?page_id=6.
20. Herman, M., (1996), *Intelligence Power in Peace and War*, Cambridge University Press.

Foreign experiences in developing theoretical and organizational concepts of counterintelligence activity

***Abstract:** The paper focuses on an analysis and critical overview of the role of counterintelligence operations as an integral part of national security potentials of every state in their efforts to suppress all forms of threats and challenges to security. The foundation of the analysis comprises foreign theoretical and practical experiences in this field, bearing in mind that counterintelligence activities are given a lot of attention, both to intelligence operations and other security-related activities, measures and operations, aimed at discovering, analyzing, understanding and suppressing all current threats to national, international and global security.*

***Key Words:** counterintelligence activities, challenges and threats to security, foreign intelligence activity, secret operations, terrorism, organized crime.*